

Listina základních práv a svobod (LZPS)

Další distanční výuku věnujme Listině základních práv a svobod a Úmluvě o biomedicíně. Díky následujícím informacím si budete moci propojit určité poznatky z předešlé výuky a také se dozvíte nové skutečnosti, které se Vám budou hodit při dalším studiu, zejména konkrétních úprav medicínského práva.

Na tomto odkazu si vyhledejte text LZPS a seznamte se s obsahem. <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>. Na webových stránkách Poslanecké sněmovny můžete také zjistit, jaké problematice se Poslanecká sněmovna věnuje.

Listina základních práv a svobod je součástí ústavního pořádku České republiky. Práv a svobod zakotvených v Listině se zpravidla může dopomoci každý, jen některá práva a svobody jsou vázané na státní občanství – viz např. čl. 31, což je výslovně uvedeno. Pro všechna základní práva a svobody platí, že jsou nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná, a že jsou pod ochranou soudní moci. Toto bude blíže vysvětleno u čl. 1 LZPS – viz dále.

Listina má 44 článků členěných do šesti hlav.

Hlava první - garance určitých práv

Hlava druhá - katalog základních lidských práv a svobod

Hlava třetí - práva národnostních menšin

Hlava čtvrtá - hospodářská, sociální a kulturní práva

Hlava pátá - právo na soudní a jinou právní ochranu

Hlava šestá - společná ustanovení

Listina je pramenem ústavního práva a je srovnatelná z hlediska právní síly s ústavními zákony, i když není jako ústavní zákon označena – k tomuto se můžete podívat na úvodní stranu předpisu zveřejněného ve Sbírce zákonů – viz níže. Dále budou uvedeny články LZPS, které jsou základní a také další, které se vztahují k oblasti zdravotnictví.

Článek 1 - základní práva jsou nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná.

Nezadatelnost - nikdo nemůže někomu zadat, postoupit či dát do zástavy svá práva.

Nezcizitelnost - subjekt nemůže převést, darovat či zřeknout se svých práv. Vyjádřením těchto principů je tak chráněna osoba před svým vlastním jednáním, neboť se tímto omezuje jeho vlastní dispozice s právy. Pokud by tak jednotlivec učinil, pak by takové právní jednání bylo jen zdánlivé a nezpůsobilo by žádné právní následky.

Nepromlčitelnost - jednotlivec nemůže neuplatněním práva o toto práva přijít a státní moc se takového neuplatnění nemůže dovolávat.

Nezrušitelnost - státní moc může práva a svobody jen uznat či prohlásit, nikoliv však zrušit či prohlásit za neplatné¹.

Článek 5 - v tomto článku je vyjádřena **záruka právní subjektivity** – to znamená, že každý má způsobilost mít práva.

Článek 6 upravuje **právo na život a zdraví**, které je absolutním právem.

Formulace článku patřila k nejdiskutovanějším otázkám při přípravě LZPS. Problematická je zejména věta „Lidský život je hoden ochrany již před narozením.“² Během diskuse byl odmítnut návrh, aby byl plod chráněn od početí, a tak je konečné znění čl. 6 spíše kompromisem mezi přívrženci práva ženy přerušit těhotenství a zastánci rigidní právní ochrany plodu³. Tato úprava umožňuje umělé přerušování těhotenství, které je upraveno zákonem č. 66/1986 Sb., o umělém přerušování těhotenství. Článek 6 rovněž stanovuje, že nikdo nesmí být zbaven života.

Toto ustanovení však nezahrnuje případy umělého přerušování těhotenství, sebevraždy a dalších případů, kdy se jednání osob nepovažuje za trestné – nutná obrana, krajní nouze. Článek 6 také stanovuje na ústavní rovině nepřípustnost a nepřijatelnost trestu smrti. Trest smrti byl v Československu zrušen k 1. červenci 1990.⁴

Článek 7 Listiny upravuje obecný princip **ochrany lidské integrity**. Nedotknutelnost směřuje proti zásahům jak veřejné moci, tak i ze strany soukromých subjektů. Nedotknutelnost garantuje stát. Nikdo nesmí být nikdo mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

¹ Filip, Jan., Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. 2., doplněné vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. (Edice učebnic Právnické fakulty; sv. 263). ISBN 80-210-2592-1. S. 55

² Klíma, K., et al. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005.

³ Klíma, K., et al. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005.

⁴ Klíma, K., et al. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005.

Článek 10 Listiny - každý právo, aby byla zachována jeho **lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno**. Je garantována ochrana každého před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života. Pokud je v zákoně uveden postup, dle kterého je možné zasáhnout do soukromého či rodinného života, je tak zákonem povolen a proto jej nelze považovat za neoprávněný zásah. Každý právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.

Podle **článku 31** Listiny má každý **právo na ochranu zdraví** a občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon. Těchto práv je možno se domáhat pouze v mezích zákonů, které je provádějí.

Článek 36 Listiny upravuje **právo na spravedlivý proces**. Toto právo zahrnuje i princip nezávislosti a nestrannosti soudce, právo na zákonného soudce, právo na obhajobu, právo na přiměřenou dobu řízení, presumpci nevinu, právo na tlumočníka, právo vyjadřovat se k důkazům a navrhopat je, zákaz retroaktivity, zásadu *in dubio pro reo* (v pochybnostech mírněji – bylo uvedeno u zásad, kterými je ovládáno trestní řízení).

Článek 40 zakotvuje **základní zásady trestního řízení**: princip presumpce nevinu, právo obžalovanému odepřít výpověď a *ne bis in idem* (ne dvakrát o tomtéž). Překážka věci pravomocně rozhodnuté znamená závaznost a nezměnitelnost rozsudku. Zásada *ne bis in idem* je jednou ze základních zásad jakéhokoliv právního procesu, která zabezpečuje právní jistotu, neboť podle ní nesmí být ve věci jednou pravomocně rozhodnuté v zásadě rozhodováno podruhé⁵. Výjimky z této zásady připadají v úvahu v případě zjištění závažných skutkových nebo právních vad, což se projevuje v možnosti mimořádných opravných prostředků (příkladem mimořádného opravného prostředku je dovolání)

Níže si prohlédněte první stranu ze Sbírek zákonů 2/1993 Sb. Je LZPS vyhlášena jako ústavní zákon?

⁵ Novotný, O., et al. *Trestní právo hmotné. I, Obecná část*. Praha: Codex, 1997.

2

USNESENÍ

předsednictva České národní rady

ze dne 16. prosince 1992

o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD
jako součásti ústavního pořádku České republiky

Předsednictvo České národní rady se usneslo takto:

Předsednictvo České národní rady vyhláší LISTINU ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součást ústavního pořádku České republiky.

Uhde v. r.

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

Federální shromáždění na základě návrhů České národní rady a Slovenské národní rady,

uznávajíc neporušitelnost přirozených práv člověka, práv občana a svrchovanost zákona,

navazujíc na obecně sdílené hodnoty lidství a na demokratické a samosprávné tradice našich národů,

pamětlivo trpkých zkušeností z dob, kdy lidská práva a základní svobody byly v naší vlasti potlačovány,

vkládajíc naděje do zabezpečení těchto práv společným úsilím všech svobodných národů,

vycházejíc z práva českého národa a slovenského národa na sebeurčení,

připomínajíc si svůj díl odpovědnosti vůči budoucím generacím za osud veškerého života na Zemi

a vyjadřujíc vůli, aby se Česká a Slovenská Federativní Republika důstojně zařadila mezi státy, jež tyto hodnoty ctí,

usneslo se na této Listině základních práv a svobod:

HLAVA PRVNÍ
OBECNÁ USTANOVENÍ

Čl. 1

Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.

Čl. 2

(1) Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.

(2) Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.

(3) Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

Čl. 3

(1) Základní práva a svobody se zaručují všem bez

Úmluva o lidských právech a biomedicíně (Úmluva o biomedicíně) je na pomyslném vrcholu pramenů medicínského práva, stala se výchozím předpisem medicínského práva. Je nadřazena zákonným úpravám v České republice⁶. Má významnou úlohu díky tomu, že definuje katalog základních lidských práv souvisejících s aplikací biologie a medicíny.

Úmluva o biomedicíně⁷ byla publikovaná pod č. 96/2001 ve Sbírce mezinárodních smluv. V roce 1997 byla přijata Radou Evropy. Česká republika tuto smlouvu ratifikovala v červnu 2001 a její účinnost nastala 1. října 2001. Úmluva má celkem 38 článků ve 14 kapitolách. Povšimněte si, že prvních 7 kapitol obsahuje hmotněprávní úpravu.

Na Úmluvu navazují další dodatkové protokoly, které upravují především oblast výzkumu a transplantací⁸.

Jak jsme již probírali v obecné rovině, aplikovatelnost Úmluvy o biomedicíně vychází z čl. 10 Ústavy. Dle této úpravy v Ústavě vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.

Během výuky jsme se nevěnovali detailněji pojmu ratifikace – proto uvádím tuto definici pro snažší pochopení postavení Úmluvy o biomedicíně v české právním řádu.

Ratifikace - závažné mezinárodní smlouvy mají povahu ústavních dokumentů a jsou nadřazeny vnitrostátnímu právu. Proto se u nich obvykle vyžaduje kromě běžného podpisu předsedy vlády či ministra při uzavírání dohody ještě další krok, totiž ratifikace. Smysl je v tom, aby platnost smlouvy nezávisela na politické situaci, jak ji vyjadřuje okamžité složení vlády. Je však samozřejmé, že podpis mezinárodní smlouvy příslušné vládní činitele zavazuje, aby ratifikaci v rámci svých možností podporovali. Formu ratifikace určují ústavy⁹.

⁶ V době ratifikace byla Úmluva u určitých ustanovení jedinou úpravou v dané oblasti, proto byla přímo aplikovatelná – např. problematika dříve vysloveného přání. Dříve vyslovené přání bylo upraveno pouze Úmluvou a nikoliv platnou právní úpravou v té době.

⁷ Celý název Úmluvy je: Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny

⁸ Dodatkový protokol k Úmluvě o zákazu klonování lidských bytostí (č. 97/2001 Sb.m.s.), dosud nebyl Českou republikou ratifikován.

⁹ Informace převzata z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Ratifikace>.